

ענוה.

[נכתב ע"י הרב משה צוריאל, מתוך ספרו "אוצרות התורה" – שיחה 2.
הבהרה. בהסכמת הרב, מאמר זה נערך ע"י תלמידו, אך טרם הגיחו]

תקציר: [א] ענוה היא ראש לכל המדות הטובות. [ב] היחס הראוי של חכם לתלמיד שהוא פחות ממנו. [ג] חוסר ענוה מביא לשכחת התורה.

"ויואמר אלהים, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" (בראשית א, כו). פירש"י בשם חז"ל: "אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לרדות (=לכפור ולטעון שיש כמה אלוהות) לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה, שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן..."

והדבר מפתיע כי משמעות הדברים היא שלמרות שיתכן שמישהו יטעה להביא ראיה מן המקרא שיש כמה אלוהות, כדאי להסתכן ובלבד ללמד על גודל ענין הענוה, שהרי הקב"ה בעצמו נהג כך בבריאת אדם הראשון. מתוך שיעור הסיכון, הננו רואים כמה עצום ונפלא ענינה של הענוה, לקחת עצה גם מן הקטנים ממנו! שהרי הקב"ה ודאי לא זקוק לשמוע עצה מזולתו, ואעפ"כ נהג בענוה.

המהר"ל כותב ("נתיבות עולם", נתיב ענוה, פרקים א, ג) "שהענוה... דבר זה היא מדה עצמית של השי"ת". וזאת המדה אשר בה נשתבח אדון הנביאים משה רבנו "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר יב, ג), ודוקא בזכות זה זכה משה לכל תורתו (מהר"ל, שם, וע"ע דבריו מדוע פוסקים הלכה כהלל, למרות ששמאי היה מחודד יותר, "נתיב הכעס", פ"א).

ויש להביא ראיה מחז"ל כיצד דוקא ע"י הענוה זוכה האדם לתורה, שכך אמרו רבותינו ז"ל: "אם משים אדם עצמו כמדבך זה שהכל דשים בו, תלמודו מתקיים בידו (=כלומר, יזכור את לימודו)... תורה ניתנה לו במתנה (כלומר, יבין מעל ומעבר למה ששקד בפועל)... ואם מגיס לבו, הקב"ה משפילו" (עירובין נד.). סיבת 'מתנה' זו היא בגלל סילוק מדתו החומרית, כמפורש **במהר"ל** ("נתיב ענוה", פ"א).

ומוצאים אנו זאת בצורה נפלאה אצל **משה רבנו**.

חז"ל דרשו את המלה "ויתן" שבפסוק "ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו" (שמות לא, יח): "בתחילה היה משה למד תורה ומשכחה, עד שניתנה לו **במתנה**" (נדרים לח.). הרי משה ללא ספק היה בצער רב ששכח כל מה שלמד במשך ארבעים יום - הרי ידע שהוא עתיד לרדת מן ההר ואין בידו מה ללמד לבני"י. ומתוך הצער העצום ההוא ותחושת האפסיות, דוקא אז חנן אותו הקב"ה ולימדו כל התורה כולה!

סגולה נפשית זו עמדה **לדוד** שזכה שייאמר עליו "וה' עמו, שהלכה כמותו בכל מקום" (סנהדרין צג:). כי דוד הוא סמל הענוה. "וילך דוד בדרך", אמרו חז"ל שהלך בדרך הענוה (מדרש תהלים, ג) כי כל הלומד תורה זקוק לקטנים ממנו, כמו שדרשו "מה עץ קטן מדליק את הגדול, אף ת"ח קטנים מחדדים את הגדולים" (תענית ז.). ואמרו "הרבה למדתי מרבתי, ומחברי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולם" (שם). לכן כאשר דוד לימד תורה ברבים, היה כופף את עצמו לארץ, ידיו ורגליו מתחתיו (רש"י על מו"ק טז:). וגם אחרי שפסק הלכות, לא נמנע מלחקור אצל רבו מפיבושת אם פסק כהוגן, ופעמים רבות התבייש כאשר תיקן אותו, ונאלץ לחזור בו מפסקו הראשון (ברכות ד.).

לכן כל הרוצה לזכות בכתרה של תורה צריך לזהר לא לדחות תלמידים קטנים הבאים ללמוד אצלו.

- כמו שאמרו חז"ל על הכתוב **"רש ואיש תככים"** (משלי כט, יג) "בשעה שהתלמיד הולך אצל רבו ואומר לו למדני תורה, אם מלמדו **"מאיר עיני שניהם ה"**. ואם לאו יעשיר ורש נפגשו עושה כולם ה" (שם כב, ג), מי שעשאו לזה חכם, עושה אותו טפש. ומי שעשה לזה טפש, עושה אותו חכם" (תמורה טז).
- והדבר מבואר יותר במדרש (ויקרא רבה לד, ד) שהחכם המתרברב עונה לקטן "מה אלמד אותך? פרק 'משקיף' או 'מאימתי'. לך תקרא ותלמד עם מי שבדרגתך!"
- על הפסוק "וילכו בלא כח לפני רודף" (איכה א, ו) חז"ל פרושו שהיו דוחים את הצעיר הבא ללמוד, באומרם "אני עייף ואין לי כח" - ענה ה' "יתבוא שעה ואני עושה לכם כן" (עיי"ש הערת "תורה תמימה").
- "המלמד תורה לעם הארץ מבטל גזירות רעות" (ספר חסידים, סי' תתקמ"ו אבל בגמרא בבא מציעא דף פה. מדובר על בן של עם-הארץ. ועיי"ש בשו"ת חתם סופר חו"מ סי' קס"ד).

"איזהו חכם? הלומד מכל אדם" (אבות, ד) ופירש מהר"ל שם, לא על עצם הידיעות שנתווספו לו הוא נהיה חכם, אלא שבעצם גישתו, שהוא מוכן ללמוד מכל אדם, **בזה עצמו** הרי הוא כבר בתכונת 'חכם'. וכתוב על **שלמה המלך** "ויחכם מכל האדם" (מלכים א' ה, יא) - ופרשו חז"ל, שלמד אפילו מן הטפשים, כלומר מצא משהו הראוי ללמוד אף מהם ("תפארת ישראל", על משניות אבות ד'). והרי ברור שללא מדת עונה לא היה עולה על דעתו לעשות כך.

בזכות הענווה האדם **מבין היטב** מה שלומד ואף **זוכר**.

מובא בירושלמי (יבמות יב, ו) שבני סימונייא בקשו מר' יהודה הנשיא שישלח להם חכם שישמש להם כדיין, חזן, סופר ומלמד תינוקות. הוא שלח להם את **ר' לוי בן סיסי** (עיי"ן פלאות אודותיו בירושלמי חגיגה א, ח) והוא אמר עליו ששלח להם אדם כמותו. מיד שהגיע, עשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליו. אבל כששאלוהו שאלות בהלכה באגדה ומקראות, לא ידע להשיב. הוא שב לארצו בכלימה. אבל כאשר ר"י הנשיא שאל אותו, השיב כהלכה. וכל כך למה? אלא ששם בסימונייא עשו לו בימה גדולה, ותיכף תפחה רוחו עליו. וזה גרם לו לשכוח תורתו.

מובאת שאלה בפסחים (דף קד:) כיצד סדר ההבדלה במוצ"ש.

כאשר הגיע עולא לפומבדיתא, שלח **רב יהודה** את בנו - רב יצחק, לבדוק כיצד עולא מבדיל. אבל במקום ללכת בעצמו, הוא (=רב יצחק) שלח את אביו במקומו. - כאשר זה נודע לאביו, כמה הוא גער בו!

לעומת זאת, במנחות (י.) מובא, **שהאמורא אבימי** שכח איזה דין והלך לר' חסדא כדי לרענן את זכרונו. שואלת הגמרא: מדוע לא שלח אבימי לרב חסדא שיבוא אצלו? ועונה "הכי מסתייעא מילתא טפיי" ומפרש רש"י "משום יגעתי ומצאתי". כלומר, בכך שיטריח את עצמו, יזכה להבין ולזכור טוב יותר.

כל הלימודים היקרים הללו כלולים בהנהגת הקב"ה שאמר "נעשה אדם" והתייעץ עם הקטנים ממנו.